

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy Jaromíra Jirsy a soudců Josefa Fialy a Jana Filipa (soudce zpravodaje) o ústavní stížnosti stěžovatele **R. B.**, zastoupeného Mgr. Petrou Vytejškovou, advokátkou, sídlem Lublaňská 1319/7, Praha 2 – Vinohrady, proti usnesení Okresního soudu v Kladně ze dne 24. srpna 2017 č. j. 26 T 116/2017-94, za účasti **Okresního soudu v Kladně**, jako účastníka řízení, takto:

- I. Usnesením Okresního soudu v Kladně ze dne 24. srpna 2017 č. j. 26 T 116/2017-94 bylo porušeno stěžovatelovo právo na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny základních práv a svobod.**
- II. Usnesení Okresního soudu v Kladně ze dne 24. srpna 2017 č. j. 26 T 116/2017-94 se ruší.**

Odůvodnění

I.

Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedeného usnesení Okresního soudu v Kladně (dále jen „okresní soud“), kterým bylo dle jeho tvrzení porušeno jeho ústavní právo na ochranu osobnosti, lidské důstojnosti a cti, jakož i soukromého a rodinného života podle čl. 10 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

2. Z obsahu vyžádaného spisu okresního soudu vedeného pod sp. zn. 26 T 116/2017 se podává, že napadeným usnesením okresní soud rozhodoval o postavení stěžovatele jako poškozeného v trestní věci proti obžalovanému D. Š. V tomto trestním řízení byl obžalovaný uznán vinným ze spáchání trestného činu projevu sympatií k hnutí směřujícímu k potlačení práv a svobod člověka podle § 404 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen „trestní zákoník“). Toho se dopustil tak, že dne 28. 11. 2016 na stěžovatelův tzv. facebookový profil umístil veřejně přístupný příspěvek, v němž jako reakci na odchod stěžovatele z předávání cen Českého slavíka za rok 2015 poté, co byla oceněna hudební skupina Ortel a její zpěvák Tomáš Hnídek, obžalovaný uvedl *„Ano, tak se tleskalo nacismu, teď už zbyva ho rozšířit co nejvíc to pude, ptz takový kokoti, černi, židi, atd... Musí opustit naši vlast, bílou vlast, Evropu a táhnou někam do prdele, nebo este lepe, poslat do plynu jako dřív -:)“*. Za uvedené jednání byl

obžalovaný rozsudkem ze dne 24. 8. 2017 sp. zn. 26 T 116/2017 odsouzen k trestu obecně prospěšných prací ve výměře 100 hodin.

3. Podáním ze dne 26. 7. 2017 se stěžovatel připojil k trestnímu řízení s nárokem na náhradu nemajetkové újmy vyčíslené na 5 000 Kč z důvodu zásahu do jeho osobnostních práv. Jednání obžalovaného chápal jako útok na něj a lze jej hodnotit jako výhrůžku.

4. Okresní soud v ústavní stížnosti napadeném usnesení dospěl k závěru, že stěžovateli v dané trestní věci práva poškozeného „zřejmě nepřísluší“, protože jej napadeným usnesením podle § 206 odst. 3 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní řád“), jako poškozeného nepřipustil k hlavnímu líčení. Dle podané obžaloby a dostupného důkazního materiálu se okresnímu soudu nejevilo v žádném ohledu prokazatelné, že by obžalovaný postupoval v cílené snaze napadnout přímo stěžovatele a jemu vyhrožovat. Na domněnkách či určité míře pravděpodobnosti pak rozhodování v trestních věcech rozhodně vystaveno není. Okresní soud konstatoval, že i když šlo o prohlášení situované ve virtuálním prostoru zřízeném stěžovatelem (na stěžovatelově facebookovém profilu), text prohlášení je zcela obecný a nepřipustným a demagogickým způsobem cílí na široce vymezené segmenty obyvatelstva. Pro obžalovaného nebylo žádnou překážkou, pokud by své jednání pojímal jako útok na stěžovatele, jiným způsobem svůj cíl vyjádřit. Za tohoto stavu věci, kdy nelze podle okresního soudu ponechat bez povšimnutí ani fakt, že obžalovaný svým jednáním porušil zájem na ochraně obecné rovnosti lidí, a nikoliv s individuálním prvkem, jako v případě nepodložené právní kvalifikace podle § 352 odst. 2 a odst. 3 písm. b) trestního zákoníku. Proto rozhodl tak, že stěžovatel nepožívá v daném případě postavení poškozeného (podle § 43 odst. 2 trestního řádu).

II.

Argumentace stěžovatele

5. Stěžovatel je přesvědčen, že soud jej nemohl jako poškozeného vyloučit. Ustanovení § 206 odst. 3 trestního řádu se dle stěžovatele uplatní pouze v případech, kdy je zřejmé, že konkrétní osobě práva poškozeného nepřísluší. V případě pochybností musí naopak soud osobu jako poškozeného připustit. Takový postup je podtržen tím, že proti rozhodnutí o nepřipuštění poškozeného neexistuje žádný opravný prostředek. Nepřipuštěním stěžovatele mu soud odejmul možnost se k věci detailněji vyjádřit, objasnit kontext stíhaného jednání, který nebyl zřejmý ze spisu. Především mu pak neumožnil uplatnit návrh na náhradu způsobené újmy a využít práva oběti podat tzv. prohlášení o dopadu trestného činu. Ze skutkového ani právního vymezení činu dle stěžovatele nevyplývala dostatečná jistota, která by soudu uvedený postup umožňovala. Soud žádným způsobem nestanovil podmínky, za nichž by stěžovatele jako poškozeného připustil. Za nesprávný pak stěžovatel považuje závěr soudu, dle něž útok nesměřoval konkrétně na něj z toho důvodu, že pachateli nic nebránilo adresně zaútočit. To totiž odporuje zjištěnému skutkovému stavu včetně doznání pachatele.

6. K zásahu do práv stěžovatele došlo na jeho tzv. facebookovém profil (veřejném) a šlo o útok na různé skupiny obyvatel, mezi něž patří i stěžovatel. Ten se navíc v kontextu svého předchozího jednání kolem soutěže Českého slavíka a značného množství

podobných útoků cítil takovým jednáním výrazně poškozen a ohrožen. Zásah do osobnostních práv vyplývá dle stěžovatele především z intenzity útoku a absence uvěřitelné lítosti na straně pachatele. O intenzitě útoku svědčí mimo jiné skutečnost, že stěžovateli byla poskytnuta zvláštní policejní ochrana. Sám pachatel připustil možnost omluvy stěžovateli, „pokud ho moje jednání nějakým způsobem vylekalo, ...“. I jemu je tedy zřejmé, že svým jednáním se mohl dotknout osobnostních práv stěžovatele. Záměrně si přitom vybral veřejný prostor stěžovatelova facebookového profilu. Z judikatury zatím přitom není zřejmé, zda u trestných činů podle § 403 a 404 trestního zákoníku může být dotčen též individuální zájem poškozeného. Dle stěžovatele je třeba rozhodnout, zda mohou zdánlivě neadresné útoky skupiny osob způsobit újmu v právní sféře stěžovatele. Kdyby Ústavní soud potvrdil názor okresního soudu, dala by se tím pachatelům obdobné trestné činnosti možnost páchat „neadresné“ trestné činnosti třeba i tváří v tvář poškozeným, kteří by však zůstali bez možnosti obrany v rámci trestního práva. Přitom jsou to často právě poškození, kteří z největší části dopomohou k posunutí trestního řízení směrem k naplnění jeho účelu. Již ve starší judikatuře označil Ústavní soud jednání jednotlivců vystupujících proti tzv. krajně pravicové radikalizaci za občansky odvážné a žádoucí. A účelem jednání osob podobných odsouzenému je dle Ústavního soudu zastrašení takových žádoucích aktivit. Proto je namístě poskytnout poškozeným dostatečnou ochranu. V tomto směru stěžovatel poukazuje na principy tzv. bránící se demokracie, která by v rámci postihu jednání pachatelů podobné trestné činnosti měla jak společnosti, tak odsouzenému umožnit, skrze stanovisko poškozeného, nahlédnout na dopady trestného jednání do právní sféry poškozeného.

7. Uvedeným jednáním soud zároveň odepřel ochranu stěžovatelovu včas uplatněnému majetkovému nároku. Na jeho uplatnění soud nijak formálně nereagoval a napadené usnesení vydal až po telefonickém dotazu stěžovatelovy zmocněnkyně. Stěžovateli bylo toto usnesení doručeno až po odsouzení pachatele. Orgány činné v trestním řízení nesmí omezovat práva poškozených takto restriktivním výkladem procesních předpisů. Zásah okresního soudu spočívá tedy jednak v odepření možnosti dosáhnout náhrady způsobené újmy a dále v „reviktimizaci“, spočívající v nemožnosti účasti v trestním řízení. Stěžovateli tak bylo mimo jiné odepřeno právo vyjádřit se k stíhanému jednání, ať už svědeckou výpovědí, nebo tzv. prohlášením o dopadu trestného činu na život. Ze všech uvedených důvodů tak stěžovatel navrhl, aby Ústavní soud napadené rozhodnutí zrušil.

III.

Vyjádření účastníka řízení a replika stěžovatele

8. Soudce zpravodaj podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkovi řízení.

9. Podle okresního soudu ústavní stížnost nesplňuje podmínky přípustnosti, neboť stěžovatel mohl podat odvolání proti meritornímu rozsudku, resp. proti chybějícímu výroku o náhradě škody, a v něm uplatnit námitky, které jsou nyní předmětem ústavní stížnosti. Ta by proto měla být odmítnuta pro nevyčerpání opravných prostředků.

10. Nad rámec uvedeného se okresní soud přesto vyjádřil i k meritorním námitkám. Předně nepovažuje za důležité, zda bylo stěžovateli postavení poškozeného přiznáno v jiných řízeních nebo v přípravné fázi trestního řízení. Každý orgán činný v trestním řízení posuzuje postavení poškozeného samostatně. V dané věci soud stěžovateli postavení poškozeného nepřiznal a neztotožnil se ani s jím předkládanou právní kvalifikací stíhaného jednání. Dle soudu poškozený ani nemůže napadat právní kvalifikaci, neboť právní řád mu poskytuje opravné prostředky pouze v otázce náhrady škody. Optikou poškozeného by navíc bylo nutné považovat za poškozené všechny dotčené osoby (kupříkladu příslušníky některé etnické menšiny) a z toho by jim vyplývala příslušná procesní práva. Dle okresního soudu pak jednání odsouzeného nebylo zaměřeno na stěžovatele. Svě sdělení, oproštěné od konkrétní hrozby, směřoval „do éteru“, a nikoliv přímo do sféry stěžovatele. Stěžovateli pak v současné chvíli nic nebrání v tom, aby se ochrany svých práv domohl v řízení občanskoprávním, přičemž netrestní řízení považuje okresní soud za řízení primární. Ostatně této ochrany se mohl domáhat ještě před skončením trestního řízení. Úspěch stěžovatelových námitek není odvislý od výsledku trestního řízení. V trestním řízení již bylo pravomocně rozhodnuto o vině a trestu, což jsou dle okresního soudu veličiny, které by neměly být revokovány jen proto, že se někdo domáhá přiznání postavení poškozeného. I kdyby došlo ke zrušení napadeného usnesení, zůstane trestní řízení uzavřené. K ochraně svých práv v občanskoprávním řízení nepotřebuje stěžovatel zásah Ústavního soudu.

11. Soud dále poukazuje na to, že při posuzování postavení stěžovatele neměl žádné pochybnosti, když skutkový děj byl zcela jasný. Případným slyšením kohokoliv dalšího nemohla být dějová linie ovlivňující úvahy soudu o právním posouzení věci jakkoliv zasažena. Dále soud poukazuje na protizákonnost, nepraktičnost a nereálnost úvah stěžovatele o vedení společného trestního řízení proti všem pachatelům. Soud nezpochybňuje vliv stíhaného jednání na život stěžovatele. Nicméně není dle něj možné, aby orgány činné v trestním řízení přizpůsobily průběh trestního řízení subjektivně bohulibému cíli, jímž by bylo poskytnutí co největšího prostoru k vyjádření ve prospěch stěžovatele. Jediným myslitelným postupem je dle okresního soudu postup opačný, kdy soud ctí procesní pravidla pro všechny subjekty shodně.

12. Soud dále nesouhlasí se skutkovým hodnocením stěžovatele. Jednání pachatele nebylo dle okresního soudu adresováno stěžovateli. Opačný názor nijak nepotvrzuje ani ochota odsouzeného se stěžovateli omluvit. Nepřipustění stěžovatele přitom neznamená popírání vzniku újmy. V praxi je běžné, že újma v důsledku trestného činu jednoznačně vznikne, avšak poškozený není do trestního řízení přesto připuštěn. Jako příklad uvádí okresní soud spáchání trestného činu automobilem, svěřeným pachateli jeho zaměstnavatelem, který je tak pasivně legitimován u nároku na náhradu škody. Ze samotné ústavní stížnosti vyplývá, že stěžovatel se domáhá po Ústavním soudu meritorního rozhodnutí v otázce ochrany osobnostních práv, avšak prostřednictvím napadení rozhodnutí v trestním řízení. Okresní soud nesouhlasí se zevšeobecňováním jeho závěru a obavami, prezentovanými stěžovatelem, neboť napadené usnesení bylo výsledkem úvah s přihlédnutím k individuálním okolnostem pouze tohoto jednoho případu. Podle okresního soudu nelze na trestní řízení klást požadavek, aby v jeho rámci měla veřejnost a obžalovaný možnost nahlédnout na dopady trestného činu. Žádnému poškozenému totiž nelze garantovat konání hlavního líčení, navíc za přítomnosti veřejnosti. Navíc se stěžovatel domáhá publikování všech útoků, které se vůči němu odehrály. Ze všech uvedených důvodů považuje okresní soud stížnost za formálně i věcně nepřípadnou a navrhl její odmítnutí.

13. Stěžovateli bylo uvedené vyjádření účastníka zasláno na vědomí a k případné replice. Této možnosti stěžovatel následně využil. V replice namítl, že jde-li o splnění podmínky přípustnosti ústavní stížnosti (otázka podání odvolání proti odsuzujícímu rozsudku), nebyl mu nikdy datovou schránkou doručen meritorní rozsudek. Bylo mu pouze (již po skončení věci) doručeno napadené usnesení, dle něž se jako strana trestního řízení nepřipouští. Žádosti o doručení rozsudku nebylo vyhověno, bylo mu pouze umožněno udělat si jeho kopii při nahlédnutí do spisu. Konečně o možnosti podat opravný prostředek nebyl stěžovatel ani poučen. Měl-li být stěžovatel brán jako účastník trestního řízení s právem podat odvolání, musel by okresní soud uvedené nedostatky napravit. Dále stěžovatel nesouhlasí s věcnými závěry okresního soudu a v zásadě opakuje argumenty uvedené v ústavní stížnosti. Proti tvrzení, že stěžovatel se může domoci ochrany svých práv v civilním řízení, stěžovatel namítá, že takový názor zcela pomíjí právo účasti v trestním řízení a povede navíc k další viktimizaci stěžovatele. V trestním řízení má poškozený řadu práv, které v civilním řízení využít nemůže (např. právo na ochranu osobních údajů). Soud má poškozené odkázat do občanskoprávního řízení pouze výjimečně, pokud by další dokazování bylo zásadní obtíží.

IV.

Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

14. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva; ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*), resp. mu takový prostředek podle § 141 odst. 2 trestního řádu nepřisluší (viz sub 14).

15. Ústavní soud se neztotožňuje s názorem okresního soudu, že stěžovatel mohl proti uvedenému rozsudku brojit odvoláním. Na samotném rozsudku je vyznačena jeho právní moc dne 24. 8. 2017 (tedy dnem vyhlášení, neboť obžalovaný i státní zástupce se vzdali práva odvolání), přičemž tento zápis byl učiněn dne 28. 8. 2017. Zástupkyni stěžovatele (ani stěžovateli) nebyl tento rozsudek navíc doručen a napadené usnesení jí bylo doručeno až dne 4. 9. 2017 (tentýž den bylo odesláno – viz k tomu sub 7). Není navíc zřejmé, podle jakého ustanovení trestního řádu by stěžovatel mohl proti takovému postupu brojit. Stěžovatel nebyl do řízení před soudem vůbec připuštěn, proto by se na něj nevztahovala ustanovení o opravných prostředcích dostupných poškozeným. Pro posuzovanou věc je podstatné, že stěžovatel brojí proti samostatnému usnesení soudu podle § 206 odst. 3 trestního řádu, proti němuž není žádný opravný prostředek přípustný. Právě z uvedených důvodů považuje Ústavní soud podmínky přípustnosti za splněné.

V.

Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

16. Po zvážení všech výše uvedených skutečností dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

17. Mezi účastníky řízení o ústavní stížnosti je nesporná ústavní konformita pravomoci soudu rozhodnout podle § 206 odst. 3 trestního řádu o nepřipuštění konkrétní osoby do hlavního líčení v postavení poškozeného. Spornými se však mezi nimi jeví obecné právní podmínky aplikace tohoto ustanovení, jakož i relevance konkrétních skutkových okolností pro takové rozhodování. Je přitom zřejmé, že usnesením podle § 206 odst. 3 trestního řádu může být omezeno (resp. zcela vyloučeno) účastenství konkrétní osoby v trestním řízení. Takový předmět soudního rozhodování dosahuje jednoznačně ústavněprávní úrovně, neboť se týká jednoho z nejelementárnějších procesních ústavních práv – práva na přístup k soudu zákonem stanoveným postupem při hájení svých práv.

18. Podle čl. 36 odst. 1 Listiny se může každý domáhat svého práva u nezávislého a nestranného soudu, případně jiného orgánu. Činit tak nicméně může pouze stanoveným způsobem (postupem), jehož podmínky a podrobnosti musí stanovovat zákon (srov. čl. 36 odst. 4 Listiny z hlediska subjektivního ústavně zaručeného práva stěžovatele a čl. 90 Ústavy z hlediska vymezení kompetence soudů), kterým je v posuzované věci zejména trestní řád.

19. Pro rozhodování o účasti poškozených v trestním řízení je klíčový § 206 odst. 3 trestního řádu, jehož první věta uvádí: „*Uplatňuje-li práva poškozeného osoba, které toto právo zřejmě nepřísluší, vysloví soud usnesením, že onu osobu jako poškozeného k hlavnímu líčení nepřipouští.*“. Uvedené ustanovení zde odkazuje na zákonné znaky postavení poškozeného, jímž je dle § 43 odst. 1 trestního řádu „*ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil (...)*“. Podle odstavce 2 téhož ustanovení se naopak za poškozeného nepovažuje „*ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem.*“. Právě uvedenými ustanoveními je obecné zákonné vymezení postavení poškozeného, a s tím spojená možnost soudu toto postavení odejmout, v podstatě vyčerpáno, neboť další ustanovení trestního řádu upravují pouze specifické situace (viz například § 44 a 45 trestního řádu), které jsou však pro posuzovaný případ irelevantní.

20. Dle názoru Ústavního soudu obsahuje však tato úprava obecně neurčité právní pojmy (například nemajetková újma, morální poškození apod.), jejichž význam je třeba dotvářet pro konkrétní případ soudní praxí, především užitím teleologického a systematického výkladu, s přihlédnutím k jiným ustanovením trestního řádu (viz např. § 1 odst. 1 nebo § 2 odst. 15 trestního řádu), anebo jiným právním předpisům, například zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o obětech“), jakkoliv ten obvykle upravuje práva poškozených toliko nepřímo.

21. Rozhodnout podle § 206 odst. 3 trestního řádu je možné pouze v úvodní fázi řízení před soudem, kdy soud dospěje k závěru, že konkrétní osobě práva poškozeného „zřejmě nepřísluší“. Uvedeným ustanovením se dle Ústavního soudu z hlediska jeho ústavně konformního výkladu do trestního řádu pouze pro řízení před soudem promítá zásada presumpce přiznání postavení poškozeného, jež tak přísluší každému, kdo se jako poškozený domáhá vstupu do trestního řízení, dokud mu soud toto postavení negativním rozhodnutím neodebere. Především je však slovním spojením „zřejmě nepřísluší“ v zákoně vyjádřena zesílená míra prokázání skutečností rozhodujících pro takové posouzení. Obdobně je například postavení oběti (resp. zvláště zranitelné oběti) přiznáno každému „*nevyjde-li najevo opak nebo nejde-li zcela zjevně o zneužití postavení oběti podle tohoto zákona. Existují-li pochybnosti o tom, zda je oběť zvláště zranitelnou, je třeba ji za zvláště zranitelnou považovat.*“ (viz § 3 odst. 1 zákona o obětech). Pro aplikaci uvedené zásady svědčí i poměrně široké a obecnými právními pojmy vymezené postavení poškozeného v § 43 odst. 1 trestního řádu. Okresní soud však zvolil postup zcela opačný, kdy tyto pojmy vyložil v neprospěch stěžovatele.

22. Soud nemůže na základě pouze na začátku hlavního líčení známých (avšak neprokázaných) poznatků vyhodnocovat pravděpodobný úspěch osoby v adhezním řízení, nejde-li o věc zřejmou. Rozhodnutí podle § 206 odst. 3 trestního řádu neslouží jako předběžné rozhodnutí podle § 228 a 229 trestního řádu, jímž se rozhoduje o majetkovém nároku poškozených. Účel účasti poškozených v trestním řízení je širší (viz níže). Usnesení podle § 206 odst. 3 trestního řádu musí být naopak opřeno o nezpochybnitelné (tedy obvykle nesporné) skutkové anebo právní překážky připuštění poškozeného k hlavnímu líčení (kupříkladu domáhá-li se postavení poškozeného spoluobviněný). V pochybnostech je třeba osobu uplatňující práva poškozeného k hlavnímu líčení připustit (obdobně srov. Šámal, P. in: Šámal P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2592). Opačným postupem bylo stěžovateli znemožněno domáhat se svého práva na náhradu nemateriální újmy v rozporu s čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny.

23. Námitka, že stěžovatel tak mohl učinit jiným způsobem a v jiném řízení, v tomto ohledu neobstojí. V posuzované věci nejde o právo poškozeného na soudní ochranu formou práva zahájit trestní řízení před soudem, neboť to ani s ohledem na čl. 80 Ústavy (princip veřejné žaloby představované státním zastupitelstvím, kdy jen ono může vznést obžalobu) nepřichází do úvahy. V tomto případě právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny vystupuje v podobě práva být připuštěn do již zahájeného trestního řízení s nároky poškozeného, což je zcela jiná situace. V tomto případě ten, kdo o sobě tvrdí, že je poškozený a že splňuje požadavky stanové trestním řádem (zejména podle § 43 odst. 1 a 2, § 44, § 206 odst. 3 a 4 a § 229 trestního řádu), uplatňuje právo na soudní ochranu ve formě práva být připuštěn do zahájeného trestního řízení. Jsou-li tyto podmínky splněny, a nepřipustí-li jej přesto soud jako poškozeného do trestního řízení, poruší tím jeho právo na soudní ochranu, neboť je na uvážení takové osoby (a nikoli soudu), zda se svými nároky vstoupí do trestního řízení, nebo je uplatní žalobou v občanskoprávním řízení. Soud je na občanskoprávní řízení v případě splnění těchto podmínek odkázat nemůže a musí jej do řízení připustit. Opačný závěr by vedl k absurdnímu výsledku – ve věcech náhrady škody, nemajetkové újmy (jako v posuzované věci) nebo vydání bezdůvodného obohacení by nebyla ústavní stížnost proti nepřipuštění poškozeného do řízení přípustná (nebyl vyčerpán jiný procesní prostředek). Navíc tvrzený nárok na náhradu nemajetkové újmy byl v posuzované věci

založen na potřebě ochrany před zásahem do ústavně zaručených práv a svobod podle čl. 1 a čl. 10 odst. 1 a 2 Listiny, což okresní soud rovněž zcela pominul.

24. Trestní předpisy přitom neobsahují žádný seznam trestných činů (resp. skutkových podstat), při jejichž posuzování by nebylo možné připustit k hlavnímu líčení osobu poškozeného. Ačkoliv tedy primárním chráněným zájmem není podle některých skutkových podstat, vymezených v trestním zákoníku, soukromý zájem konkrétního jedince (např. u trestných činů proti České republice anebo právě trestného činu projevu sympatií k hnutí směřujícímu k potlačení práv a svobod člověka podle § 404 trestního zákoníku), nelze vyloučit, že specifickým spácháním daného trestného činu nedojde rovněž ke vzniku majetkové či nemajetkové újmy, nebo k potřebě změny právní kvalifikace skutku. Překážkou připuštění osoby v postavení poškozeného do trestního řízení tedy nemůže být toliko právní kvalifikace stíhaného jednání, *nota bene* je-li v trestním řízení sporná. Z téhož důvodu tedy není rozhodující cíl případného pachatele a s tím související forma zavinění stíhaného jednání. Adhezní řízení slouží k náhradě újmy vzniklé jak úmyslným, tak nedbalostním jednáním. V tomto směru nečiní zákon žádného rozdílu, neboť orgánům činným v trestním řízení nařizuje sledovat pouze kritérium příčinné souvislosti mezi jednáním pachatele (trestným činem) a vznikem újmy (srov. § 43 odst. 2 a § 228 odst. 1 trestního řádu), a zájem na tom, aby řízení o těchto akcesorických otázkách zbytečně neprotahovalo samotné trestní řízení (§ 229 odst. 1 trestního řádu).

25. S okresním soudem se sice lze ztotožnit v názoru, že nepřipuštěním osoby do trestního řízení není definitivně rozhodnuto o její újmě. To však platí pouze za podmínek vymezených v § 229 trestního řádu. V žádném případě to ale dle ustálené judikatury Ústavního soudu neznamena, že by se adhezní řízení nacházelo mimo ústavní rámec pravidel práva na soudní ochranu. Proto opakovaně zdůrazňuje, že postupem obecného soudu v adhezním řízení může dojít k takovému porušení základních práv a svobod poškozených, které bude vyžadovat kasační zásah Ústavního soudu [srov. např. náleze ze dne 15. 12. 2015 sp. zn. I. ÚS 1587/15 (N 214/79 SbNU 443); všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz>]. Řádné rozhodování v adhezním řízení je dle Ústavního soudu neodmyslitelnou součástí naplnění účelu trestního řízení (srov. § 1 odst. 1 trestního řádu), kterým je rovněž ochrana práv poškozeného. Náprava újmy obětí trestné činnosti přitom není dle judikatury Ústavního soudu pouze „obyčejným“ soukromoprávním zájmem [srov. např. nálezy ze dne 19. 2. 2015 sp. zn. I. ÚS 1397/14 (N 38/76 SbNU 515), ze dne 9. 8. 2016 sp. zn. III. ÚS 1716/16 nebo ze dne 28. 2. 2017 sp. zn. III. ÚS 2916/15 (N 35/84 SbNU 401)].

26. Po posouzení okolností daného případu dospěl Ústavní soud k závěru, že okresní soud nerespektoval všechny právě uvedené procesní podmínky rozhodování podle § 206 odst. 3 trestního řádu. Ve stručném odůvodnění napadeného usnesení (podrobně rozvedeném v bodě 4 tohoto nálezu) uvedl, že z dostupného důkazního materiálu se nejvíe prokazatelným, že by obžalovaný postupoval v cílené snaze napadnout přímo stěžovatele a jemu vyhrožovat, přičemž na domněnkách či určité míře pravděpodobnosti pak rozhodování v trestních věcech rozhodně vystaveno není. Dále uvedl, že obžalovaný porušil zájem na ochraně obecné rovnosti lidí, ale nikoliv s individuálním prvkem ve vztahu ke stěžovateli. Dle Ústavního soudu tento názor odporuje výše uvedeným principům rozhodování podle § 206 odst. 3 trestního řádu i okolnostem posuzované věci. Na tom nic nemění případný závěr okresního soudu, že pro jeho

postup je rozhodující pouze jednání, které se obžalovanému kladlo za vinu, nikoli to, že v jiných řízeních bylo stěžovateli za podobné útoky postavení poškozeného přiznáno [k významu rozhodnutí jiných soudů v takových případech viz např. usnesení ze dne 23. 1. 2014 sp. zn. III. ÚS 1900/13 (U 1/72 SbNU 557)].

27. Především soud nepřipustně předjímá vyhodnocení důkazů, které ještě řádně neprovedl, tedy pouze na základě spisu z přípravného řízení, postupoval tedy tak, jako by okolnosti rozhodné pro připuštění stěžovatele do řízení jako poškozeného byly bez dalšího zjevné, nikoli zřejmé, jak to vyžaduje § 206 odst. 3 trestního řádu (tedy po důkladnějším zvážení). V dané věci jde dle Ústavního soudu o předjímání nepřipustné hlavně pro smysl daného rozhodnutí a povahu hodnocených důkazů (úřední záznamy a výpovědi svědků), na rozdíl od jiných situací, kde je „předběžné“ hodnocení důkazů procesní nezbytností (kupříkladu rozhodování o vazbě). Z hlediska požadavku „zřejmosti“ je třeba zdůraznit, že tak učinil navzdory návrhu obžaloby (č. 1. 74) na výslech stěžovatele, jakož i zaslanému návrhu na náhradu nemajetkové újmy (č. 1. 81 – 83). Svůj postup soud opírá o jím dovozený (opět však bez přímého provedení důkazů) cíl či úmysl pachatele, který je však pro rozhodování o připuštění poškozeného k hlavnímu líčení nerozhodný, neboť jediným důležitým kritériem je, zda obžalovaný mohl jednáním popsáním v obžalobě způsobit stěžovateli nějakou újmu, před kterou mu však stát ústavně zaručil ochranu v čl. 1 a čl. 10 odst. 1 a 2 Listiny. Následně soud vyloučil možnou aplikaci stěžovatelem navrhované právní kvalifikace jednání obžalovaného, jako by snad odlišná kvalifikace měla být právním důvodem nepřipuštění stěžovatele jako poškozeného, přičemž přehlídí, že co ve skutečnosti stěžovatel svým návrhem sledoval (závazek zásahu státu na ochranu jeho základních práv, lhostejno pod jakou právní kvalifikací má k tomu dojít). Konečně, svým vyjádřením, že „*na domněnkách či určité míře pravděpodobnosti pak rozhodování v trestních věcech rozhodně vystaveno není*“, obrací okresní soud výše uvedenou zásadu, dle níž je nutné v pochybnostech (tedy při reálné pravděpodobnosti) poškozeného k hlavnímu líčení připustit (opět záměna něčeho, co má být podle okolností posouzeno jako „zřejmé“, nikoli viděno bez dalšího jako „zjevné“). Závěrečný odkaz soudu na § 43 odst. 2 trestního řádu je pak v konfrontaci s předchozím odůvodněním pro Ústavní soud nesrozumitelný. Jinak řečeno, okresní soud fakticky nejdříve stanovil právní kvalifikaci a jí pak přizpůsobil hodnocení skutkových okolností věci, což vedlo k porušení práv stěžovatele.

28. Toliko pro úplnost Ústavní soud uvádí, že přípustnou argumentační oporu pro uvedený postup nelze nalézt ani v podstatně obsáhlejších vyjádřeních okresního soudu k ústavní stížnosti. Poukazuje-li tu okresní soud na to, že podle logiky argumentace stěžovatele by poškozenými v dané trestní věci byli všichni příslušníci všech napadených etnik, jde o námitku s ohledem na okolnosti případu (nejen zřejmě, nýbrž i zjevně) neopodstatněnou. Mimo jiné proto, že se kromě stěžovatele nikdo postavení poškozeného v dané trestní věci nedomáhal. Především však úkolem soudu při rozhodování podle § 206 odst. 3 trestního řádu bylo zdůvodnit, že v příčinné souvislosti s případným jednáním obžalovaného nemohla nepochybně stěžovateli („zřejmé“) žádná právní újma (i nemajetková) vzniknout. Právní sféře stěžovatele, resp. možné újmě v ní, se však napadené usnesení vůbec nevěnuje. Naopak ve vyjádření k ústavní stížnosti soud uvádí, že „*ani náznakem nezpochybňuje, že život stěžovatele musel vlivem mnoha uživatelů sociálních sítí, případně i jinak, utrpět na kvalitě*“. Zda tedy soud dospěl k závěru, že stěžovateli vznikla v důsledku jednání obžalovaného nějaká újma či nikoliv, z jeho vyjádření jednoznačně neplyne, proto je třeba hodnotit tento závěr nejen

jako nesrozumitelný (sub 26), nýbrž i jako nepřezkoumatelný. V této souvislosti je třeba rovněž odkázat na závěry Ústavního soudu k otázkám prokazování takového zásahu v nálezu ze dne 13. 1. 2010 sp. zn. II. ÚS 1174/09 (N 6/56 SbNU 53). Zde však oproti tomuto nálezu, ve kterém šlo jen o prokázání sounáležitosti s napadenou skupinou obyvatelstva, jde o cílený útok do prostředí jednoznačně přiřítelnému přímo a pouze stěžovateli. Právní povahou sociální sítě Facebook se pak Ústavní soud zabýval v nálezu ze dne 30. 10. 2014 sp. zn. III. ÚS 3844/13 (N 201/75 SbNU 259). I ta je pak relevantní skutečností pro posouzení individualizace újmy ve sféře stěžovatele.

29. Ústavní soud tedy v tomto směru své úvahy uzavírá tím, že okresní soud postupoval při vydání napadeného usnesení v rozporu s § 43 odst. 1 a 2 a § 206 odst. 3 trestního řádu, neboť řádně nezdůvodnil, z jakého důvodu stěžovateli práva poškozeného zřejmě nepřísluší, přičemž postupoval bez patřičné opory v dokazování a výkladu § 206 odst. 3 trestního řádu, jako by to bylo naopak dokonce zjevné, že stěžovatel v takové pozici vystupovat nemůže (též sub 25). Jeho úvahy se netýkají ani právních, ani nezpochybnitelných skutkových překážek přiznání takového postavení, a vůbec se netýkají možnosti vzniku relevantní újmy v právní sféře stěžovatele a možné příčinné souvislosti mezi jejím vznikem a jednáním obžalovaného. V tomto směru pak logicky chybí přezkoumatelné vypořádání se s celou řadou námitek ze stěžovatelova návrhu na náhradu nemajetkové újmy. Uvedenými pochybeními došlo ve svém souhrnu k porušení stěžovatelova práva na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny při hájení svých práv podle čl. 1 a čl. 10 odst. 1 a 2 Listiny. Skutečnost, že existuje alternativní způsob vymožení požadovaného nároku v občanskoprávním řízení, na protiprávnosti postupu okresního soudu nic nemění. Poškozený v trestním řízení neplní toliko roli jakéhosi vedlejšího občanskoprávního žalobce.

30. Proto nelze přisvědčit takovému názoru zužujícímu pojetí postavení poškozeného, jak jej okresní soud prezentuje ve svém vyjádření. Poškozený je samostatnou stranou trestního řízení [srov. např. náleze ze dne 31. 1. 2001 sp. zn. Pl. ÚS 6/2000 (N 22/21 SbNU 195; 77/2001 Sb.)], byť se specifickým postavením. Smysl účasti poškozeného v trestním řízení přitom nelze zúžit pouze na domáhání se peněžní satisfakce [nálezu ze dne 9. 10. 2012 sp. zn. II. ÚS 289/12 (N 170/67 SbNU 83)]. S postavením poškozeného spojuje trestní řád celou řadu procesních práv (právo činit návrh na doplnění dokazování, nahlížet do spisů, zúčastnit se sjednávání dohody o vině a trestu, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání, atd.), jejichž výkon nemusí vůbec sledovat přiznání majetkového nároku. Poškozený, který je zároveň obětí trestného činu, má právo učinit prohlášení o dopadech trestného činu na jeho život (srov. § 43 odst. 4 trestního řádu). Smysl všech těchto práv pak spočívá v co nejrychlejší nastolení právní jistoty všech dotčených osob a minimalizaci škodlivých účinků viktimizace, jejíž vznik v oblastech chráněných Listinou zakládá porušení základních práv a svobod obětí, které obvykle bude představovat důvod pro zásah Ústavního soudu [srov. náleze ze dne 28. 2. 2017 sp. zn. III. ÚS 2916/15 (N 35/84 SbNU 401)]. Mezi důležité důsledky výkonu těchto práv náleží i možnost poškozeného zprostředkovat soudu vlastní náhled na celou trestní věc (tedy nejen jako svědek).

31. Nadto je znalost dopadů trestního jednání do života obětí důležitým kritériem nejen v otázce trestu (srov. § 38 odst. 3 trestního zákoníku), ale v některých případech přinejmenším nepřímo souvisí s posouzením otázky viny obžalovaného. Tak tomu může být například při posuzování společenské škodlivosti určitého jednání podle § 12 odst. 2 trestního zákoníku, anebo při posuzování naplnění znaků některých specifických

skutkových podstat trestných činů, jakým může být kupříkladu znak možnosti vzbuzení důvodné obavy u nebezpečného vyhrožování podle § 353 trestního zákoníku. Přítomnost poškozených, hájících své zájmy, tak má v hlavním líčení své nezastupitelné místo, neboť nalézacímu soudu často zprostředkovává jinak nedosažitelný pohled na celou trestní věc. V tomto směru tedy Ústavní soud uzavírá, že participační práva poškozených, jejichž účelem je rovněž možnost oběti „*prokázat před soudem své utrpení*“, mohou proto též směřovat k předestření argumentace k právní kvalifikaci či přiměřenosti trestu, a to zejména v situaci, kdy je předmětem dokazování (předurčujícím výsledek trestního stíhání) útok ve sféře toho, kdo se za poškozeného považuje. Toliko pro úplnost Ústavní soud připomíná, že stěžovatele okresní soud nevyslechl ani jako svědka, a tudíž si jen těžko mohl, při respektování zásady ústnosti a přiměřenosti, udělat úplnou představu o škodlivosti a dopadech jednání obžalovaného, když fakticky své rozhodnutí postavil na tom, že změna právní kvalifikace skutku, který se obžalovanému kladl za vinu, není možná.

32. Porušením práva na přístup k soudu došlo rovněž k odepření ochrany „prvotním“ stěžovatelovým ústavním hmotným právům, zejména dovolávaného práva na ochranu cti, důstojnosti a soukromého života podle čl. 10 odst. 1 a 2 Listiny. Jejich porušení však lze dle názoru Ústavního soudu konstatovat teprve ve chvíli, kdy již v žádném dílčím prvku těchto práv (např. v možnosti dosáhnout peněžité satisfakce od odsouzeného pachatele) nebude možné dosáhnout právní nápravy. Ostatně, jak vyplývá z výše uvedeného, je v dané věci spornou i samotná skutečnost vzniku relevantní újmy a její případné příčiny. Otázka samotné existence zásahu těchto práv tak vinou nesprávného postupu okresního soudu zůstala otevřená, což však nemá žádný vliv na závěr, že právo stěžovatele na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny bylo v posuzované věci porušeno.

33. K tomu nad rámec již uvedeného Ústavní soud považuje za vhodné doplnit, že zvláštní povaha a proměnnost tzv. trestných činů z nenávisti ukládá soudům povinnost posoudit povahu každého z takových útoků z perspektivy jeho potenciálních konkrétních obětí. Na to však okresní soud rezignoval. S přihlédnutím ke konkrétním skutkovým okolnostem (řádně zjištěným v ústavně konformním důkazním řízení) je vždy třeba určit, zda trestným činem, spočívajícím obvykle v užití nepřijatelné „slovní zbraně“ v politické soutěži, došlo zároveň ke vzniku konkrétní právně uchopitelné újmy. Trestní předpisy tuto otázku nijak speciálně neřeší, a proto se s ní musí soudy vypořádat aplikací obecných občanskoprávních předpisů. Ani ty však nejsou v tomto směru zcela jednoznačné a účastníci sporů jsou tak odkázáni především na judikaturu obecných soudů. Možnost přiznání nároku na náhradu rovněž i nemajetkové újmy byla přítom do trestního řádu zařazena s cílem, aby poškození mohli již v rámci trestního řízení dosáhnout úplné satisfakce a vyrovnat se tak s nepříznivými následky trestného činu (srov. Šámal, P. *cit. dílo*, s. 508 a násl.). Tím adhezní řízení přispívá významně lépe k dosažení účelu trestního řízení (srov. § 1 odst. 1 trestního řádu).

34. Ústavní soud si přitom uvědomuje, že politický a společenský rozměr daných trestných činů, „vynalézavost“ jejich pachatelů a téměř neuchopitelný vývoj komunikačních prostředků k jejich páchání činí uvedenou povinnost soudů značně nelehkou. Každá nová skupina případů se tak obvykle pouze posuzuje analogicky s tou poslední. Verbální (resp. písemné) útoky na tzv. sociálních sítích představují dle Ústavního soudu sice technicky specifický, avšak k nástrojům starších totalitních ideologií snadno připodobnitelný způsob nepřijatelného vedení politického boje. Je

třeba zkoumat, nakolik je takové sdělení na tzv. facebookovém profilu odlišné kupříkladu od pomalování výlohy obchodníka náležejícího k jiné společenské menšině. Hrozivé historické zkušenosti se stigmatizací společenských menšin se nemohou projevat pouze v přijetí „obecně ochranné“ trestní legislativy, ale měly by nalézt svůj odraz i v hlubším zkoumání pochopení újmy jejich adresátů, kterým jsou navíc takové útoky adresovány. Soudy tak musí vždy zkoumat, jak se jednotlivý útok projeví v individuální sféře konkrétního jedince (např. v důsledku jeho ohrožení, obav, poškození dobrého jména apod.), a nakolik jde pouze o nepřijatelnou neadresnou politickou kampaň. Z uvedené nelehké situace však nemohou soudy unikat především tak, že se procesními postupy budou hlasu těchto potenciálních poškozených preventivně vyhýbat.

VI.

Závěr a možná náprava porušení stěžovatelových práv

35. Ústavní soud proto dospěl k závěru, že postupem okresního soudu byla porušena stěžovatelova ústavně zaručená práva, jak je ve výroku I uvedeno. I když mu nezbylo, než přisvědčit stanovisku okresního soudu ohledně významu zrušení napadeného procesního rozhodnutí, přesto – z důvodu „odklizení“ takového neústavního excesivního právního aktu – jej zrušil. Neomezil se proto (s ohledem na funkci ústavní stížnosti, která je rovněž prostředkem ochrany objektivního práva) na pouhé konstatování a vymezení takového porušení základních práv a svobod stěžovatele tzv. akademickým výrokem [takto bylo třeba postupovat např. v nález ze dne 28. 2. 2017 sp. zn. III. ÚS 2916/15 (N 35/84 SbNU 401)].

36. Ústavní soud si je v této souvislosti vědom toho, že na základě předmětné ústavní stížnosti nemůže zrušit odsuzující pravomocný rozsudek, kterým se dané trestní řízení skončilo, a tím zasáhnout do již pravomocně ukončeného trestního řízení v neprospěch již jednou pravomocně odsouzeného (čl. 40 odst. 5 Listiny). Zrušením jednoho procesního usnesení z jeho průběhu jej znovu otevřít nelze. A vydání jakéhokoliv nového procesního usnesení o stěžovatelově účasti v dané trestní věci by pak postrádalo právní oporu i racionální smysl. Proto sice bylo přistoupeno k jeho zrušení, avšak s poukazem na § 314k odst. 2 trestního řádu (oprávnění Ústavního soudu „stanovit jinak“) *per analogiam* s dovětkem, že pro otevření řízení okresním soudem v této části věci již není prostor.

37. Důležitým aspektem je rovněž to, že přiměřená (byť připravená o specifické prvky – viz výše) ochrana je stěžovateli zajištěna v jiných řízeních. Ústavní soud již v minulosti konstatoval, že rozhodujícím kritériem pro určení nezbytnosti kasačního zásahu Ústavního soudu do adhezního řízení je míra možnosti a obtížnosti nápravy všech pochybení trestních soudů v občanskoprávním soudním řízení (srov. např. usnesení ze dne 18. 2. 2015 sp. zn. II. ÚS 165/15 nebo bod 18 usnesení ze dne 19. 7. 2016 sp. zn. III. ÚS 676/16). Za relevantní skutečnost rovněž Ústavní soud považoval, že v dané věci šlo (s odstupem času) o relativně bagatelní trestný čin a následné chování pachatele nevykazovalo působení tzv. druhotné újmy.

38. Nálezová forma rozhodnutí je dle Ústavního soudu potřebná i pro naplnění subjektivní funkce řízení o ústavní stížnosti, neboť jím Ústavní soud obecně závaznými výrokovými závěry jednak poskytuje stěžovateli určitou satisfakci v podobě

konstatování porušení práva, a dále z hlediska její objektivní funkce výrokem [nález ze dne 28. 2. 2017 sp. zn. III. ÚS 2916/15 (N 35/84 SbNU 401) nebo usnesení ze dne 2. 2. 2016 sp. zn. III. ÚS 3342/15] vymezuje hranice dalšího postupu soudů v obdobných případech. Tento výrok se přitom vztahuje pouze na porušení práva stěžovatele na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, nikoli na jeho návrh na odškodnění, o kterém v řízení rozhodováno nebylo a o kterém může být rozhodnuto i pořadem práva občanského, kde je cesta pro stěžovatele stále otevřená.

39. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud podané ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl a napadené rozhodnutí podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil. Takto rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 odst. 2 zákona o Ústavním soudu).

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 2. dubna 2019

Jaromír Jirsa
předseda senátu